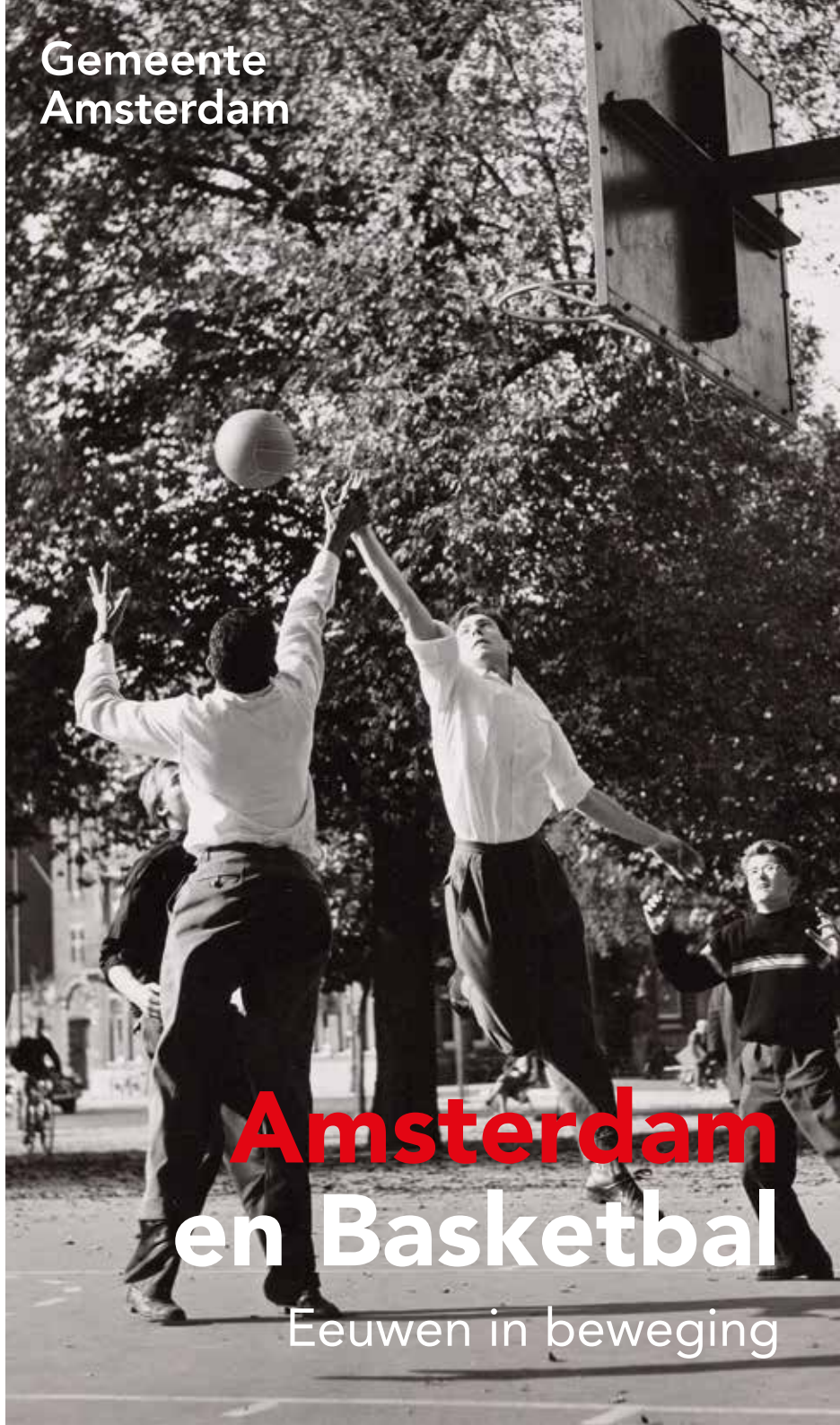

Gemeente
Amsterdam

Amsterdam en Basketbal

Eeuwen in beweging

Amsterdam en Basketbal

Eeuwen in beweging

Inhoudsopgave

Inleiding

4

De Amsterdamsche Maatschappij Voor Jongemannen

6

Basketbal in het Concertgebouw

8

De Apollohal

10

Het FAMOS Kerstoernooi

14

Basketbal in oorlogstijd

16

De bevrjider op het basketbalplein

18

Dick Schmüll

20

Rinus Michels

22

The Harlem Globetrotters

24

Basketbal op het Museumplein

26

De eerste sporthal

30

Piet Leegwater

32

Het olympische basketbaltoernooi dat nooit doorging

34

Het WK rolstoelbasketbal

36

Het Centrum voor Topsport en Onderwijs

40

BC Apollo opgericht

44

Jesper Jobse

46

Nederlandse vrouwen in de Amerikaanse competitie

48

Ton Boot

50

De hybride stad

54

Colofon

56

Basketbal op het Museumplein. Onbekende fotograaf, 1955, Stadsarchief Amsterdam

Inleiding

Al bijna een eeuw is Amsterdam met basketbal verbonden. Van de lokale basketbalpleintjes waar kinderen hun eerste bal gooien tot de grote sporthallen waar basketbalspelers worden opgeleid tot professionals: basketbal is stevig verankerd in de stad. Op het Museumplein, in het hart van Amsterdam, komen het laagdrempelige spel en de professionele competitie bij elkaar. Daar biedt het basketbalplein sinds 1954 een openbare leerschool voor meerdere generaties basketbalspelers, waaronder Ton Boot. Maar ook vormde het plein in 2017 het levendige toneel van de FIBA 3x3 Europe Cup en in 2019 van de 3x3 World Cup.

De bakermat van het Amsterdamse basketbal ligt in het verenigingsgebouw van de Amsterdamsche Maatschappij Voor Jongemannen, waar in 1930 de allereerste demonstratiewedstrijd basketbal georganiseerd werd. De jaren daarop werd de sport opgenomen in de schooltoernooien van middelbare scholen en maakten Amsterdammers zo al op jonge leeftijd kennis met de sport. Toch bleef basketbal de eerste jaren vooral een sport om naast meer serieuze sporten te beoefenen, bijvoorbeeld door de befaamde voetballer Rinus Michels. Terwijl Amsterdam in de loop van de 20ste eeuw uitbreidde, groeide basketbal ook op: van een hobby die op kleine schaal werd beoefend tot een professionele sport met de daarbij behorende ruimte.

Dat omslagpunt ligt na de Tweede Wereldoorlog, toen de Canadese bevrijders de sport een nieuwe impuls gaven. Ondertussen ontwikkelde zich uit het leed van de Tweede Wereldoorlog een nieuwe vorm van de sport: het rolstoelbasketbal. Met de oprichting van de Nederlandse Basketball Bond door Dick Schmöll in 1947 professionaliseerde de sport. In Amsterdam begon het besef door te breken dat sportvoorzieningen een wezenlijke verrijking waren van de stad. In toenemende mate maakten publieke basketbalpleinen de sport toegankelijk voor Amsterdammers, terwijl moderne sporthallen de sport de overdekte ruimte gaven die het nodig had.

De afgelopen jaren heeft basketbal in Amsterdam een nieuwe vlucht genomen. Aanstormende talenten, zoals Emese Hof en Laura Cornelius, worden sinds 2009 opgeleid door Topsport Amsterdam om deel te nemen aan de internationale competitie. De oprichting van BC Apollo Amsterdam in 2011 gaf Amsterdam weer een waardige deelnemer van landelijke wedstrijden. Met de internationale competities op het Museumplein, en met zo'n 200 basketbalpleintjes en 29 basketbalclubs, is de sport inmiddels niet meer weg te denken uit de stad. Amsterdam en basketbal zullen in de toekomst zeker verbonden blijven!

1930 De Amsterdamsche Maatschappij Voor Jongemannen

De opkomst van basketbal in Amsterdam is lang gefrustreerd door korfbal, dat als een pure Nederlandse sport werd beschouwd.

In 1903 bezocht een Amerikaanse correspondent van *Het Algemeen Handelsblad* een basketbalwedstrijd in Kentucky. Het leverde één van de oudste beschrijvingen van deze sport op in de Nederlandse taal. 'Iedere partij telt 5 spelers en het doel is den bal in een klein mandje, eenige meters boven den grond te werpen. De bal is zoo groot als die welke bij het voetbalspel gebruikt wordt, maar mag niet getrapt, alleen van den een naar den ander geworpen worden. Elkaar aanpakken is verboden, de spelers mogen elkaar slechts tegenhouden.'

Leuk voor de training

Dit verhaal zorgde niet voor de doorbraak van basketbal, want die sport was begin vorige eeuw volkomen onbekend in ons land. Zelfs korfbal moest nog beginnen aan zijn opmars. In 1920 zou een proefwedstrijd worden gespeeld tussen Nederlandse korfballers en Amerikaanse basketballers op de Olympische Spelen dat jaar in Antwerpen, maar dat ging niet door.

In de jaren erna waren er wel verschillende demonstraties, zoals in 1924 bij de Militaire Gymnastiek- en Sportschool in Utrecht. De echte doorbraak is echter te danken aan de AMVJ, voluit de Amster-

damsche Maatschappij Voor Jongemannen, die in 1928 een nieuw pand betrok aan het Leidse Bosje. Daar was ook een ruimte voor zaalsporten, zodat in januari 1930 de eerste basketbalwedstrijd kon worden georganiseerd.

De basketballers tegen de korfballers

In deze begintijd werd basketbal beschouwd als een leuke wintertraining

Demonstratiewedstrijd in het AMJV-gebouw. Verenigde Fotobureaux N.V., 1930, Stadsarchief Amsterdam

Hoofdingang van het verenigingsgebouw van de Amsterdamsche Maatschappij voor Jongemannen aan de Stadhouderskade.

Onbekende fotograaf, 1928, Stadsarchief Amsterdam

voor de korfballers, maar meer ook niet. De nieuwe sport sloeg alleen maar aan in Amsterdam, om pas na de Tweede Wereldoorlog ook daarbuiten wortel te schieten – met dank aan Canadese soldaten.

'Waarom staan de sportredacteurs toch zoo huiverig ten opzichte van al het nieuwe, van al wat zich baan breekt, van al wat ontluikt en ontbolstert?'

In oktober 1930 deed een team met Nederlandse korfballers in het AMVJ-pand mee aan enkele demonstratiewedstrijden tegen een Engels basketbalteam, waarbij de korfballers veel moeite hadden met de regels. 'Een pas lopen is geoorloofd', merkte sporttijdschrift *De Corinthian* op. 'Solospel eveneens, doch dan is men verplicht den bal na elken pas te laten stuiten. De Hollanders werden door dit dribbelen herhaaldelijk verrast.'

Ook de meerderheid van de sportjournalisten had niets met het basketbal, waar

het tijdschrift *Sport in Beeld* in 1932 een beetje genoeg van kreeg: 'Waarom staan de sportredacteurs toch zoo huiverig ten opzichte van al het nieuwe, van al wat zich baan breekt, van al wat ontluikt en ontbolstert? Waarom is men zoo sèc ten aanzien van honkbal en basketbal, van pingpong en badminton?'

De basketballers speelden ondertussen gewoon door. In 1931 volgde de oprichting van de eerste club, natuurlijk bij de AMVJ. Op 8 januari 1934 was in dit pand ook de eerste competitiedag met vijftien ploegen, waarvan zeven (!) van de AMVJ zelf. Zo werd basketbal eindelijk een serieuze sport in ons land, meer dan dertig jaar nadat de sport voor de eerste keer in een Nederlandse krant stond.

In 2019 bestaat AMVJ Basketball trouwens nog steeds, spelend in het Sportcentrum Ookmeer. Het oude onderkomen aan het Leidse Bosje is inmiddels eigendom van de NH Hotel Group.

1931 **Basketbal in het Concertgebouw**

In de jaren dertig werd er in het Concertgebouw aan basketbal gedaan om de sport meer bekendheid te geven. Voor de eerste keer deden ook vrouwen mee.

In de beginjaren werd basketbal niet heel serieus genomen door de rest van de sportwereld. Nederland was een korfbal-land. Met alleen demonstratiewedstrijden in het AMVJ-pand lukte het niet om dit sportisolement te doorbreken. Op 13 februari 1931 kondigde *Het Algemeen Handelsblad* daarom iets nieuws aan: 'Iedere Basketball-liefhebber ziet thans met belangstelling den avond van Zaterdag 18 April tegemoet, op welken avond een Basketballwedstrijd [sic] zal gespeeld worden tusschen de sterkste A.M.V.J.-ploeg en een zeer sterk Londensch vijftal, in het Concertgebouw.'

Deze internationale basketbalwedstrijd was heel bijzonder, een belangrijk moment om de sport onder de aandacht te brengen. Dat hiervoor het Concertgebouw werd uitgekozen, maakte het helemaal speciaal, alhoewel er op deze locatie vaker sportevenementen zijn geweest. In 1916 bijvoorbeeld waren er in Amsterdam de Nationale Olympische Spelen, omdat de internationale variant wegens de oorlog was afgelast. Het Concertgebouw was toen het onderkomen voor schermen, boksen, worstelen en gewichtheffen.

Een bonte mengeling

De basketbalwedstrijd van 1931 was het slotstuk van een demonstratie-avond

met ruim 300 sporters uit verschillende disciplines, 'naast verschillende systemen lichaams oefeningen voor jong en oud, allerlei sportieve oefeningen, waaronder de allernieuwste'. Zelfs zwemmers en roeiers deden eraan mee, alhoewel zonder water. 'Een bonte mengeling', vond het *Handelsblad*, 'maar een vroolijke en levendige aanblik! Geen wonder, dat de talrijke toeschouwers de schare stoere knapen een spontaan applaus verwelkomden.'

De afsluitende basketbalwedstrijd was stevig, 'waarin de Engelschen zich behendig en productiever toonden. De A.M.V.J.-ers bleken echter flinke vorderingen te hebben gemaakt. Het einde kwam met een 26 – 10 overwinning voor de gasten.'

De eerste vrouwenbasketbalwedstrijd

Twee jaar later was er opnieuw zo'n evenement van de AMVJ in het Concertgebouw, waar onder meer *Schwingball* en *Medicinball* werden gedemonstreerd – toen populair, maar nu vergeten. Verder was er een volleybalwedstrijd, ook een sport waar de AMVJ heel belangrijk voor is geweest.

Het basketbal was wederom de afsluiter, ditmaal met een Belgische tegenstander. Tegen de Brusselse Athletic Club speelde

Turnwedstrijden in het Concertgebouw. Van de basketbalwedstrijden in het Concertgebouw zijn geen foto's bekend. Vereenigde Fotobureaux N.V., 1930, Stadsarchief Amsterdam

AMVJ gelijk met 8 – 8, een uiterst merkwaardige uitslag voor deze sport.

Het belangrijkste was echter dat er voor de eerste keer vrouwenbasketbalwedstrijden waren. De namen van de speelsters en de uitslag weten we helaas niet, want dat stond niet in de krant. Op 21 april 1933 werd er in ieder geval gespeeld in het Turngebouw, het huidige Jeugdtheater De Krakeling. Een dag erna stonden de vrouwen in het Concertgebouw, waarschijnlijk dezelfde speelsters als in het Turngebouw. Deze culturele instellingen zijn daarmee de wieg van het vrouwenbasketbal!

Al die propaganda heeft gewerkt, want in 1934 startte de eerste basketbalcompetitie, overigens alleen met Amsterdamse clubs en één uit Bussum. Zelfs vanuit andere sporten was belangstelling, vanuit maar liefst zes korfbalclubs: D.T.V., D.E.D., D.V.D., Oosterpark, K.V.D. en Olympia (uit Bussum). En dan was er nog een handbalclub, die zich had ingeschreven.

Na de eerste moeilijke jaren werd basketbal dan eindelijk serieus genomen in de sportwereld, overigens vooral in Amsterdam. Met dank aan de demonstratiewedstrijden in het Concertgebouw.

1934 De Apollohal: een fantasie van ijzer

In 1934 werd de Apollohal geopend, later het onderkomen van de Amsterdamse basketbalcompetitie. De architect maakte veel indruk door zijn gebruik van daglicht.

Door de propagandawedstrijden in het Concertgebouw groeide de belangstelling voor basketbal snel. Het AMVJ-pand werd te klein om de competitie te herbergen, maar gelukkig werkte de Amsterdamse architect Albert Boeken (1891 – 1951) twee kilometer zuidwaarts aan een nieuwe hal.

Boeken was bijzonder geïnteresseerd in sport en de mogelijkheden die dit bood voor de architectuur. Hij was erg positief over de groeiende belangstelling voor lichaamsbeleving, 'een terugkeeren tot de schoonheid der natuur en een gezonde verruiming der levensvisie'. In 1935 schreef hij dat sport een grote invloed had op 'den aanleg der steden', zichtbaar in de nieuwe buitenwijken. De Apollohal was zijn bijdrage hieraan.

Er was licht

De Amsterdamse architect was gefascineerd door de werking van licht, voor hem een symbool van vrijheid. 'Hoe dikwijls vergeet men, ofschoon de beteekenis van licht en lucht in woning en andere bouwwerken voor de gezondheid van den mensch vaststaat, te letten op dezen factor. De nieuwe wereld van den architect is niet een wereld van andere vormen, maar zij is een wereld van

nieuwe verlangens, die nieuwe opgaven stellen, en van nieuw-weten en kunnen, dat nieuwe middelen schept. En ten slotte een wereld van den nieuwen geest.'

In 1933 begon hij aan de bouw van de Apollohal in het gebied tussen het Zuider Amstelkanaal, de Apollolaan en de Stadionweg. Toen een verslaggever van *Het Algemeen Handelsblad* een jaar later voor de eerste keer het pand betrad, stond hij aan de grond genageld. 'Er is één ding dat direct opvalt: het licht, het krachtige sterke diffuse licht', schreef hij op 27 september 1934. 'Meer dan één tennishal hebben wij in verschillende landen van Europa gezien. Van geen van deze is ons de impressie van zooveel licht bijgebleven.'

Ook opvallend was dat er op een oppervlakte van 3.400 vierkante meter geen enkele pilaar was. Het gebouw, dat aanvankelijk werd gebouwd voor tennis en exposities, werd een 'fantasie van ijzer' genoemd.

Marcheren door dure straten

Al snel na de officiële opening bleek de Apollohal vanwege zijn omvang uitermate geschikt voor massabijeenkomsten,

De Apollohal, gezien vanaf de Apollolaan.

Paul Guermonprez, 1934, Stadsarchief Amsterdam

iets waar de vermogende bewoners uit de nabije omgeving helemaal niet op zaten te wachten. Anton Mussert organiseerde er graag politieke bijeenkomsten voor de NSB, net zoals de communisten. De ene keer marcheerden de bruinhemden door de dure wijk; de andere keer werd de buurt overspoeld door communisten met hun rode vlaggen. Het was gedaan met de rust in de Apollobuurt.

Op 9 november 1938 waren in de Apollohal de eerste wedstrijden voor de stedelijke basketbalcompetitie,

waarvoor maar liefst 36 verenigingen zich hadden ingeschreven, inmiddels ook met voetballers en ijshockeys. Op de eerste dag waren er zeventien wedstrijden, verdeeld over vijf velden. 'Over het algemeen was het spelpeil van den eersten avond niet hoog te noemen', vond *Het Algemeen Handelsblad*.

De hoop was dat dit snel zou verbeteren in de nieuwe hal, maar na twee jaar moesten de basketballers alweer verhuizen vanwege de aanleg van een ijsbaan. Terug naar de AMVJ, terug naar af.

**Wedstrijd van Nederland tegen Luxemburg
in de Apollohal, die beslist zou worden
met 43-58.**

J.D. Noske/Anefo, 1956, Nationaal Archief

1937 Het FAMOS Kersttoernooi

Dankzij de FAMOS-toernooien werd basketbal een populaire sport bij Amsterdamse scholieren. Alleen het Barlaeus Gymnasium was er niet zo goed in.

In 1929 kwam er een eigen onderkomen met verschillende velden voor de Federatie van Amsterdamse Scholen voor Ontspanning en Sport – kortweg FAMOS. Deze organisatie was drie jaar eerder opgericht als onderdeel van de AMVJ en werd al snel de drijvende kracht achter schoolsport in de hoofdstad.

Basketbal was één van de sporten bij

FAMOS, wat voor veel scholieren de eerste kennismaking is geweest. Het was nog wel de kleinste sport, want aan de FAMOS Sportweek van 1937 deden maar 25 basketballers mee. Het enthousiasme was aanzienlijk groter dan de kennis van de spelregels. 'Met gevolg', zo schreef *Het Algemeen Handelsblad*, 'dat het spel meermalen zeer veel overeenkomst had met rugby'.

Het FAMOS-toernooi eindigt in tumult onder middelbare scholieren.

Kuijsten/Anefo, 1954, Nationaal Archief

Barlaeus Gymnasium

In 1937 was de eerste FAMOS Driehoeksontmoeting voor Amsterdamse middelbare scholen, 'welke niet alleen diverse takken van sport inhouden, doch ook wedstrijden in welsprekendheid, muziek, teekenen, opstel-maken, enz'. Het Barlaeus Gymnasium presteerde vanaf het begin erg goed met zelfs eindzeges in 1939, 1940 én 1941 – in het laatste jaar overigens vooral door de kennisonderdelen.

Deze scholieren waren vooral goed in volleybal, want het team van het Barlaeus won in 1940 ongeslagen het toernooi. Misschien kwam dat wel door de directe nabijheid van het AMVJ-gebouw aan de andere kant van het Leidseplein, want daar is ook het Nederlandse volleybal begonnen. Het zou zomaar kunnen dat sommige gymnasiasten van het Barlaeus daar veel vrije tijd hebben doorgebracht met volleyballen. In de schoolkrant *Suum Cuique* werd er in ieder geval veel over geschreven, net als over turnen, hockey en voetbal.

'Het is bijna een traditie geworden, dat het Barlaeus Gymnasium niet kan basketballen.'

In basketbal was het team van het Barlaeus dan weer helemaal niet goed, ondanks het AMVJ-gebouw om de hoek. Toen de spelers van dit team zich meldden voor de Driehoeksontmoeting van 1940 hadden ze niet eens de moeite

genomen om vooraf de spelregels te bekijken, zodat ze die 'al spelende moesten leren'. In 1941 was er weinig verbeterd. 'Het is bijna een traditie geworden, dat het Barlaeus Gymnasium niet kan basketballen', mopperde de schoolkrant. 'Waarom wordt bij ons op school nooit dit spel beoefend? Ik geloof niet, dat er onoverkomelijke bezwaren zijn. Het mag zo niet langer!'

Rock-and-roll-hysterici

Na de oorlog werd de Driehoeksontmoeting bekend als het FAMOS Kersttoernooi met jaarlijks honderden deelnemers en duizenden bezoekers. In de jaren vijftig ontstonden echter vechtpartijen tussen scholieren en de politie. 'Een kleine groep rock-and-roll-hysterici brengt het toernooi thans in gevaar', aldus *Het Parool* van 9 januari 1957, 'en dreigt zo duizenden goedwillende, gezonde, sportieve jongens en meisjes te beroven van een evenement, waarvan de pedagogische betekenis en waarde niet hoog genoeg kunnen worden aangeslagen.'

Na aanhoudende vechtpartijen werd het Kersttoernooi afgeschaft, maar mede dankzij Jaap Pelk, voormalig hoofd Dienst voor de Sport in Amsterdam Noord, kwam er in 1978 een nieuw schoolbasketbaltoernooi. Inmiddels is Pelk gepensioneerd, maar nog steeds bezig om de jeugd te enthousiasmeren voor basketbal. In 2012 werd hij lid van de Orde van Oranje Nassau als erbetoon voor zijn inzet.

1940 Basketbal in oorlogstijd

De Amsterdamse basketballers hadden een nieuw onderkomen nodig tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dat moesten ze delen met de Duitse oorlogsmachine.

Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog was Amsterdam de enige stad van ons land met een basketbalcompetitie. 'Opmerkelijk is het', schreef *Revue der Sporten* op 20 oktober 1941, 'dat er nog geen Ned. Basketball Bond bestaat.' Maar goed: 'Zolang er alleen in de hoofdstad gespeeld wordt, is voor de leiding de Amsterdamsche commissie voldoende, doch uit algemeen organisatorisch oogpunt zal er van bevoegde zijde binnenkort toch wel op de stichting van een landelijken bond worden aangedrongen.'

Geen speelruimte

Omdat basketbal in die tijd nog een wintersport was, werd er geen lopende competitie verstoord door de Duitse inval. Toch doemde er al in september 1940 een probleem op, want de Apollohal was niet meer beschikbaar voor de basketballers. Er werd daar een ijsbaan geopend en zodoende was er verder geen ruimte meer. Dat was een enorm probleem, want in die hal werden op zaterdagavond tien tot vijftien wedstrijden gespeeld. 'De Turnhal aan de Marnixstraat, de A.M.V.J.-zaal aan het Leidscheboschje en andere gymnastiekzalen zijn te klein voor meer dan één basketbalveld', aldus *Revue der Sporten*. Het leek er even op dat er die winter niet zou worden gebasketbald.

Nood breekt wetten. Alhoewel er eigenlijk te weinig ruimte was in de zaal van de AMVJ werd die toch de nieuwe speelplek. De wedstrijdduur werd speciaal hiervoor ingekort naar twee keer één kwartier om zo meer wedstrijden mogelijk te maken. En in plaats van één speelavond per week kwamen er twee: de woensdag en de donderdag. Onder deze omstandigheden kwam er een competitie in dezelfde zaal waarin de sport in 1930 was begonnen.

Het Algemeen Handelsblad maakte wekelijks melding van de uitslagen en op 18 oktober 1940 bleek dat er inderdaad een kortere speeltijd was ingevoerd. Daarmee liep het Amsterdamse basketbal noodgedwongen vooruit op een ontwikkeling in de Franse sport, want ruim een jaar later werden ook daar de speeltijden ingekort, 'zolang de oorlog duurt'. En dan niet alleen bij het basketbal, maar ook bij voetbal, rugby, tennis, boksen en worstelen. Voor de wegwedstrijden van wielrenners werden kortere trajecten vastgesteld – allemaal door de oorlogsomstandigheden.

Delen met de Duitsers

Het AMVJ-pand was meteen na de inval gevorderd door de Duitse oorlogsmachine. In juni 1940 kwam daar het *Luftgaukommando*, de facilitaire dienst van de

Affiche van het Nederlandsche Arbeidsfront, afdeling Lichamelijke Opvoeding, waarop basketbal wordt aangeprezen. Onbekende maker, 1944, Beeldbank WO2 – NIOD

Luftwaffe; een jaar later gevolgd door de *Feldluftzeuggruppe*. De basketballers van de AMVJ moesten hun onderkomen dus delen met de bezetters.

In de zomer van 1943 werd de AMVJ zelfs geïnfiltreerd door de nationaalsocialisten, zo schreef *De Zwarte Soldaat*, het lijfblad van de Weerafdeling van de NSB. Zo hadden ze meteen de beschikking over een mooie sportlocatie. 'Met dit doel trachten wij alle mogelijkheden uit

te buiten om de lichamelijke ontwikkeling op zoo breed mogelijke basis te bevorderen. Wij wekken onze leden op een ruim gebruik hiervan te maken.'

Het tegendeel lijkt het geval, want vanaf dat moment zijn er geen meldingen meer van competitiewedstrijden in Amsterdam. Pas na de Bevrijding leefde deze sport weer op, mede dankzij Canadese soldaten.

1945 De bevrijder op het basketbalplein

'Sport zal snel herrijzen', schreef *Het Parool* twee weken na de Bevrijding. Dankzij Canadese soldaten was dat inderdaad het geval.

In de laatste oorlogsjaren was er geen basketbalcompetitie meer in Amsterdam. Misschien deden er wat Amsterdammers stiekem mee in Rotterdam, want daar was toen een ondergrondse competitie.

Huib van Mastrigt

De Rotterdamse sportschool Kralingen lag bij de ijsbaan en werd in oktober 1941 geopend door Huib van Mastrigt (1932 – 2013). 'Sedert drie jaar heeft deze school ondergronds haar sport beoefend', aldus *Het Parool* over de basketballers die daar speelden. En dat was niet zonder gevaar geweest, meldde *Het Vrije Volk* in november 1945: 'Er werd vorige winter een competitie gespeeld, waaraan 17 heren- en 7 damesafdelingen deelnamen. Enkele malen moest deze competitie onderbroken worden in verband met razzia's of andere Duitse maatregelen. Zelfs werd tweemaal een inval gedaan tijdens de oefenavonden.'

'Niemand trok zich iets van de spelregels aan, omdat niemand ze kende.'

Deze ondergrondse basketballers in Kralingen hadden geen idee wat de regels waren en deden maar wat. Het was ook niet de tijd waarin deze informa-

tie vrij beschikbaar was. 'Niemand trok zich iets van de spelregels aan', schreef *Het Vrije Volk* daarom, 'omdat niemand ze kende.' Pas na een bezoek van enkele ervaren Amsterdamse spelers met kennis van zaken ging het spelpeil omhoog. Welke Amsterdammers dat zijn geweest, weten we helaas niet, maar de kans is groot dat dit enkele basketballers waren, die niet meer terecht konden in het AMVJ-pand.

Canadese soldaten

Na de eerste bevrijdingsfeesten waren het vooral de Canadese soldaten, die het basketbal nieuw leven inbliezen. Er zaten enkele professionele spelers bij, van wie we helaas hun namen niet meer weten. Het was weer mogelijk om in het AMVJ-pand te spelen, dat overigens in desolate toestand was achtergelaten. Op 24 mei was er een basketbaltoernooi in de sportzaal van het Hoofdbureau van Politie, inclusief een team van Canadezen.

In diezelfde tijd speelden de Rotterdamse basketballers eindelijk eens bovengronds. Op 10 juni was er een toernooi met een Amsterdamse ploeg en een Canadese ploeg, waarbij het wederom onbekend is met welke spelers. Dat is jammer, want volgens *Het Vrije Volk* hebben die solda-

Bevrijdingsfeesten met het Canadees Muziekkorps bij het gemeentehuis. Onbekende fotograaf, 1945, Stadsarchief Amsterdam

ten een enorme bijdrage geleverd aan het Rotterdamse spel: 'Buitengewoon veel hebben de spelers geleerd van de Canadezen, toen deze na de Bevrijding in Rotterdam kwamen. Van hen leerde men de moderne Amerikaanse regels.'

Canadese sportweek

In november 1945 waren er door heel het land activiteiten vanwege de Sportweek Nederland – Canada. In Amsterdam bijvoorbeeld was er ijshockey in de Apollohal en American football in het Olympisch Stadion. Voor het basketbal werd het AMVJ-pand uitgekozen, dat

inmiddels was overgenomen door de Engelse bevrijders. Deze sport was zo weer teruggekeerd naar haar bakermat. In januari 1946 vertrokken de Engelsen en kon de AMVJ eindelijk weer in haar eigen onderkomen terecht. Bij binnenkomst werden de leden aangenaam verrast, omdat de vorige gebruikers zo vriendelijk waren geweest om het meubilair achter te laten. Een mazzeltje, want het materiaal was nog in goede staat. Met dank aan de geallieerde soldaten kregen de Nederlandse basketballers zo de steun, die nodig was voor het eerste naoorlogse herstel.

1947 Dick Schmüll en de Nederlandse Basketball Bond

Dick Schmüll heeft enorm veel voor het basketbal betekend. In 1947 richtte hij de basketbalbond op, in hetzelfde jaar dat hij ook al met de volleybalbond begon.

Op 22 februari 1947 kwamen er vanuit heel Nederland basketballers naar het AMVJ-gebouw om te praten over de oprichting van een basketbalbond. De aanwezigheid van Dick Schmüll (1908 – 1990) was vanzelfsprekend, want hij was al decennia betrokken bij deze sport. Op 15 juli 1947 was de daadwerkelijke oprichtingsvergadering van de Nederlandse Basketball Bond.

'De spelende mens heeft getoond een wereldburger te kunnen zijn.'

Sportleider

Schmüll werd in 1908 geboren in Nederlands-Indië, maar kwam al op vijfjarige leeftijd naar Amsterdam voor een gedegen opleiding. Hij woonde op de Leidsekade, om de hoek van het AMVJ-gebouw. 'Gedurende heel zijn jeugd sportte Schmüll fanatiek bij AMVJ

en hij was erbij toen deze organisatie in 1928 een nieuw gebouw kreeg', schreef Kees van Tilborg in de *Canon van de Lichamelijke Opvoeding*.

In 1937 werd Schmüll algemeen sportleider van de AMVJ, maar de oorlog veranderde alles. 'Ik kreeg de keuze voor-gezet', zei hij in 1987 tegen Mart Smeets. 'Of blijven en voor de *Jugendsturm* gaan werken of vertrekken. Geen moeilijke keuze. Ik vertrok naar Haarlem waar ik aan het Kennemer les ging geven.'

Twee sportbonden

In 1947 was Schmüll betrokken bij het begin van de basketbalbond. Enkele maanden later richtte hij ook de volleybalbond op. 'Waarom ik dat deed? Gewoon omdat ik me bezighield met allerlei organisatorische werkzaamheden, dat deed ik voor de oorlog al.'

Dick Schmüll, oprichter van de Nederlandse Basketball Bond, demonstreert sportoefeningen.

Onbekende fotograaf, ca. 1935, particuliere collectie

Er was echter nóg een dwingende noodzaak voor een basketbalbond en dat was de deelname van Nederlandse teams aan internationale evenementen, zo had de internationale basketbalfederatie FIBA tegen Schmüll gezegd. Deze koepelorganisatie had in 1946 en 1947 nog oogluikend toegestaan dat Nederland meedeed aan de Europese kampioenschappen, maar zonder bond kon dat niet langer.

In die tijd was Schmüll ook bondscoach. Alhoewel zijn team niet meedeed aan de Olympische Spelen van 1952, was hij er zelf wél bij als de organisator van het basketbaltoernooi. Hij kreeg er het Kruis van Verdienste voor, een officiële Finse onderscheiding.

De spelende mens

Gedurende heel zijn leven heeft Schmüll de sociale waarde van sport benadrukt. 'De spelende mens heeft getoond een wereldburger te kunnen zijn', schreef hij in 1952 in *Het Parool*. 'Ik weet dat na elk spel de harde werkelijkheid weer voor

de deur staat en dat de mens — helaas — slechts zo weinig tijd heeft om te spelen. Maar het aantal spelende mensen op de wereld is groter dan welk leger, dat door welke natie dan ook op de been gebracht zou kunnen worden. Misschien is de sport wel een medium waardoor beter begrip der volkeren tot stand gebracht zou kunnen worden. En daarmee ben ik dan toch nog een idealist'.

Schmüll verwees daarbij ook uitgebreid naar de geschiedenis van de sport. En zo hield hij al in 1953 een pleidooi voor diepgaand wetenschappelijk en historisch onderzoek naar de rol van sport. 'Wellicht zou men het verschijnsel van de sport dan niet meer verfoeien of vereren, doch naar de juiste waarde kunnen schatten.'

1947 Het basketbalrecord van Rinus Michels

Rinus Michels is één van de beste voetbaltrainers die Nederland ooit heeft gehad. Hij was ook een goede basketballer.

Als coach van Ajax en het Nederlands elftal heeft Rinus Michels (1928 – 2005) een onuitwisbare indruk gemaakt op het internationale voetbal. Aan het begin van zijn sportieve loopbaan viel hij ook op in andere sporten, zoals basketbal.

Bert Hiddema schreef erover in zijn biografie van Michels. Zo had de auteur een gesprek met Piet Ouderland (1933 – 2017), die niet alleen bij Ajax en Oranje heeft gespeeld, maar ook in het nationale basketbalteam. 'Die kon heel aardig basketballen', zei Ouderland over Michels. 'Ik kwam niet bij de bal als hij hem liet stuiten. En hoog springen naar de baskets bij de rebound, een superatleet.'

Eind jaren veertig speelde Michels bij Ajax niet alleen in het voetbalteam, maar deed daar ook aan basketbal. In die tijd was het nog heel gebruikelijk dat er bij sportclubs aan verschillende sporten werd gedaan. Johan Crujff bijvoorbeeld speelde in het Ajax-honkbalteam, net als zijn broer Henny.

Record

Jacob Bergsma is manager Topsport-evenementen bij Topsport Amsterdam. In zijn vrije tijd staat hij bekend als

basketbalstatisticus en in die hoedanigheid dook hij een opmerkelijk bericht op uit het communistische dagblad *De Waarheid* van 11 maart 1947. Het was een verslag van de hoofdstedelijke basketbalwedstrijd tussen Ajax en FAMOS, waar de ploeg van Michels al snel met een achterstand van 12-0 werd geconfronteerd.

Michels zuchtte eens diep, veroverde de bal en scoorde tien minuten aaneen aan de lopende band. Hij hield pas op toen Ajax met 22-12 leidde. 'Het record doelpunten maken is waarschijnlijk maandagavond gebroken door den Ajacied Michels', aldus *De Waarheid*, 'die in tien minuten twee en twintig doelpunten scoorde.' Zo werd Ajax kampioen van de derde klasse.

'Die kon heel aardig basketballen. Ik kwam niet bij de bal als hij hem liet stuiten.'

Groningen

Vijf jaar later speelde Michels nog steeds in Amsterdam, maar inmiddels voor basketbalclub Herly. En met succes, want in maart 1952 werd hij opgenomen in het Amsterdamse jeugdteam.

Rinus Michels op het voetbalveld in het Olympisch Stadion. Joop van Bilsen/Anefo, 1954, Nationaal Archief

Aan het einde van dat jaar verhuisde Michels naar Groningen vanwege de militaire dienst, om daar te worden opgenomen door basketbalclub SMLO, voluit School Militaire Lichamelijke Opvoeding. Hij was toen al een bekende voetballer van Ajax, zo merkte *Het Nieuwsblad van het Noorden* op. Als spelverdeler had hij bij SMLO een grote rol en won met zijn team zelfs het regionale kampioenschap. De landstitel ging aan de neus van de militairen voorbij vanwege een gebrek aan techniek, althans zo oordeelde *De Volkskrant*. Het was meteen ook zo'n beetje de laatste keer dat Michels als basketballer

in de krant stond, want daarna ging het alleen nog maar over zijn loopbaan als voetballer. Alleen op een ijskoude voetbalzondag in 1955 trok Michels nog een keer basketbalschoenen aan, samen met de andere voetballers van Ajax, die toen een thuiswedstrijd speelden tegen Enschede. Zo hadden de Amsterdammers meer grip op het bevroren voetbalveld dan hun tegenstanders. Grijnzend won Michels die wedstrijd met 3-0 met één doelpunt via zijn hoofd.

Dat was dan wel geen record, zoals in 1947, maar voldoende voor de winst.

1951 The Harlem Globetrotters in Amsterdam

The Harlem Globetrotters speelden in 1951 voor de eerste keer in Amsterdam. Dat was in het Olympisch Stadion, nog in de openlucht.

The Harlem Globetrotters in het Olympisch Stadion.
Dave Brinkman/Anefo, 1961, Nationaal Archief

In 1950 werd basketbal vooral in Amsterdam gespeeld, ondanks de oprichting van de nationale bond drie jaar eerder. *De Leeuwarder Courant* vond het dan ook jammer dat Nederland niet werd bezocht door The Harlem Globetrotters – een team van professionals ‘waarvan de spelers salarissen verdienen van 16.000 tot 38.000 gulden per seizoen, dus meer

dan enige beroepsvoetballer ter wereld’. Waarom waren die wonderspelers niet naar Nederland gehaald om een show te geven, mopperde de krant op 14 juli 1950. ‘Onze Nederlandse korfballers zouden ervan genieten hebben en trouwens ook de andere sportmensen uit ons land.’

Grappenmakers

Gelukkig kwam *Het Vrije Volk* eind dat jaar met goed nieuws: The Harlem Globetrotters kwamen toch naar Nederland, zowel naar Amsterdam als Rotterdam! ‘We zouden er het Nederlandse basketbal een machtig stuk mee omhoog wippen.’ Een half jaar later bleek de krant het bij het juiste eind te hebben, want op 4 juni speelden The Harlem Globetrotters in het Olympisch Stadion.

‘Waar de bal precies bleef, was niet alleen voor hun tegenstanders, maar ook voor scheidsrechter en de twaalfhonderd toeschouwers vaak een grote vraag.’

Ruim 7.000 toeschouwers kwamen er om te kijken naar de show van de balgoochelaars. De meeste aandacht was voor Reece Goose Tatum als grootste grappenmaker van allemaal. ‘Hij heeft enorm grote handen’, zag *Het Nieuwsblad van het Noorden*, ‘waarin de bal bijna verdwijnt.’ *De Telegraaf* was er niet van onder de indruk en vond het helemaal niets: ‘Het mocht wat! Het zijn artiesten, clowns, jongleurs, die daarbij ook nog basket-ball speelden.’

De vraag was alleen, zo dacht *Het Algemeen Handelsblad* dat wél lyrisch was over de demonstratie, of er nu inderdaad meer mensen aan basketbal zouden doen. ‘Wij geloven echter, dat het effect omgekeerd evenredig zal zijn.

Wie kan er tevreden zijn met surrogaat als hij de smaak van echte koffie nog in de mond heeft?’ Kortom: de Amerikaanse basketballers waren té goed!

Apollohal

Nog twee keer werd er in het Olympisch Stadion een show gegeven, in 1957 en 1961, maar tijdens het laatste optreden regende het wel erg hard. Het volgende bezoek van de Globetrotters in Amsterdam in 1962 vond daarom dan ook binnen plaats, in de Apollohal. Dat die ruimte wat kleiner was dan het enorme stadion was juist een voordeel, schreef *De Tijd De Maasbode*. ‘Met een verbaazingwekkend gemak’, oordeelde deze krant in het verslag over de show van The Harlem Globetrotters, ‘toerden zij gisteravond de meest kolderachtige patronen in hun razendsnelle aanvalsspel. Waar de bal precies bleef, was niet alleen voor hun tegenstanders, maar ook voor scheidsrechter John Fox en de twaalfhonderd toeschouwers in de Amsterdamse Apollohal vaak een grote vraag.’

Sinds hun oprichting in 1926 hebben de Harlem Globetrotters meer dan 26.000 showwedstrijden gespeeld in ruim 120 landen. De laatste keer tot nu toe dat de balgoochelaars een demonstratiewedstrijd in Amsterdam speelden was op 30 maart 2016 in Sporthallen Zuid. In 2019 brengen ze overigens wel weer een bezoek aan Nederland, maar alleen in Rotterdam en Almere. Binnen, om niet opnieuw nat te regenen.

1954 Basketbal op het Museumplein

Complete generaties basketballers hebben op het Museumplein gespeeld, de plek van het WK 3x3 basketbal in 2019.

Het Museumplein is zo'n beetje de beginplek van alle sporten in ons land. De eerste officiële atletiekwedstrijd werd daar gehouden, net als de eerste hockeywedstrijd. En in 1893 lag achter het Rijksmuseum een ijsbaan voor het eerste officiële WK allroundschaatsen.

Op dit plein zocht het basketbal de buitenlucht op. In 1954 werd het beroemde pleintje in gebruik genomen, alhoewel deze sport er zeven jaar eerder al werd beoefend tijdens een demonstratieve sportweek om erop te wijzen dat er 'van Rijksweg' meer belangstelling moest komen voor recreatie. 'Ook de leden van een basketbalclub demonstreerden hun sport', schreef *De Waarheid* op 7 juli 1947.

Oprukkende betonwoestijn

Deze sportweek bracht echter niet de gewenste belangstelling van het Rijk – integendeel. In de jaren van de Wederopbouw wilde dat alleen maar huizen, wegen en industrie bouwen. Een nationaal bouwverbod uit 1942 (!) voor nieuwe gymnastieklokalen bleef gewoon gehandhaafd, onder protest van de sportwereld. Veel bestaande sportfaciliteiten werden genadeloos verzwoegen door de oprukkende betonwoestijn.

De gemeente Amsterdam ramde begin

jaren vijftig hoogstens wat basketbalpalen in de grond op braakliggende terrein, zoals in 1951 bij de Jozef Israëlskade. Omdat er verder nergens iets leuks te doen was, trok de jeugd uit pure baldadigheid door de stad. *Het Algemeen Handelsblad* deed daarom een oproep voor een speciaal speelterrein: 'Een terrein dat voor dit doel al zo voor de hand ligt is het voormalige ijsclubveld op het Museumplein. Ten slotte is dat nu een drassig, nutteloos stuk grond, waar iedereen zich maar aan ergert.'

'Ik leerde het vak op het Museumplein.'

Op 16 oktober 1954 werd dit verzoek ingewilligd met de ingebruikname van basketbal- en volleybalvelden. 'De drumband Oranje Nassau sloeg er zijn mooiste roffels voor', aldus *De Waarheid*, 'en er was zelfs een opmars der atleten, een veertigtal jongens en meisjes, dat met ongeduld het einde der toespraken verbeidde.' De Basketballbond waarschuwde ondanks de festiviteiten nogmaals voor het schreeuwende tekort aan ruimte voor spel en sport. Wethouder Goos van 't Hull sprak daarop de hoop uit dat er bij het Olympisch Stadion een grote sporthal zou komen – verwijzend naar een discussie die toen al een kwart eeuw woedde en uiteindelijk nooit

tot concreet resultaat heeft geleid. Na al die toespraken mochten de jongeren met de bal het plein op.

Pleintjesbasketbal

Op dit basketbalplein groeiden hele generaties op, zoals Ton Boot, die op 11 maart 1959 in *Het Parool* in een uitgebreid artikel werd geïntroduceerd als zeer talentrijk, maar met een moeilijk karakter. 'Hij speelt in zijn vrije tijd regelmatig op het Museumplein, of elders; hij traint eigenlijk niet maar

vervolmaakt zijn spel al spelend.' Of Gunter van den Berg, met 1 meter 65 één van de kleinste Nederlandse basketbalinternationals ooit. 'Ik leerde het vak op het Museumplein', zei hij in 1960, het jaar van zijn debuut in Oranje.

In 2019 is er nog steeds basketbal op het Museumplein. Precies 65 jaar na de opening van dit veld is juist daar het WK 3x3 basketbal, op de plek waar het basketbal voor de eerste keer de buitenlucht opzocht.

Het basketbal- en volleybalveld op het Museumplein met links het Rijksmuseum. G.L.W. Oppenheim, 1957, Stadsarchief Amsterdam

**Basketbal op het
Museumplein met
op de achtergrond
het Rijksmuseum.**
Onbekende
fotograaf, 1959,
Stadsarchief
Amsterdam

1965 De eerste sporthal

Twintig jaar na de Bevrijding kwam in Amsterdam de eerste sporthal. Eindelijk kreeg de sport weer aandacht van de autoriteiten.

De sporthal aan de Van Hogendorpstraat. J.M. Arsath Ro'is, 1969, Stadsarchief Amsterdam

In 1913 werd er een commissie in Amsterdam benoemd om de mogelijkheden te onderzoeken voor de aanleg van een sporthal. Pas vijftig jaar later leverde dit concreet resultaat op, want op 18 oktober 1963 stuurde de Dienst der Publieke Werken een brief aan de N.V. Harke de Vries met de opdracht om voor ruim een half miljoen gulden een sporthal te bouwen aan de Van Hogendorpstraat.

Spectaculaire groei

De sport had het moeilijk in de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog, want alle aandacht van de autoriteiten ging uit naar woningen, wegen en industrie. Tegelijkertijd kwamen er meer sporters, die steeds moeilijker waren te huisvesten. Een schreeuwend tekort aan faciliteiten werd door de autoriteiten stelselmatig genegeerd – niet alleen

in Amsterdam, maar in heel Nederland. De enige twee positieve uitzonderingen waren Eindhoven en Enschede, omdat daar het plaatselijke bedrijfsleven de financiering voor nieuwe sportfaciliteiten regelde.

In 1962, zo meldde de Sportraad Amsterdam, waren er 3.358 basketballers in Amsterdam, verdeeld over 2.158 mannen en 1.200 vrouwen. Deze sport was in tien jaar met maar liefst vijftig procent gegroeid en was daarmee bijna even groot als korfbal. Een korfballegende als Annie Böhne was daar niet blij mee. 'Ze wordt zelfs kwaad als ze zich herinnert meegeholpen te hebben die sport in Nederland bekend te maken', schreef *Het Parool* in 1975 over haar bijdrage aan het basketbal.

De naoorlogse basketballers werden maar met moeite gehuisvest, omdat er nergens een sporthal was. Sinds 1913 werd die wens dan wel keer op keer uitgesproken, maar helaas nooit tot uitvoering gebracht. Tot diep in de jaren zestig moesten zaalsporters uit Noord en de Westelijke Tuinsteden minstens twintig kilometer reizen om hun sport te beoefenen – heen en weer naar de RAI of de Apollohal!

Zaalsporten

Begin 1962 werd deze impasse doorbroken met een krediet voor de eerste sporthal van Amsterdam, in de Van Hogendorpstraat. 'Het ligt in het voor-

nemen, zo lichten b. en w. hun voorstel toe, deze hal overdag zo nodig te doen gebruiken door leerlingen van openbare en bijzondere onderwijsinrichtingen. 's Avonds en gedurende de weekeinden zal de hal ter beschikking worden gesteld van de diverse sportverenigingen, waarvan de leden in Amsterdam een zaalsport beoefenen.'

'Een paal, die eigenlijk een halve eeuw geleden in de grond had moeten verdwijnen.'

Een half jaar later volgde de definitieve goedkeuring van het Rijk; op 5 november sloeg sportwethouder P.J. Koets de eerste paal. 'Een paal, die eigenlijk een halve eeuw geleden in de grond had moeten verdwijnen', merkte *Het Algemeen Handelsblad* nog maar eens op. 'Want uit 1913 dateert het eerste plan voor een Amsterdamse sporthal.'

Op 24 april 1965 was de officiële opening van de hal, die twee primeurs kende. Het was namelijk de eerste sporthal met geheel kunstmatig licht, zodat er steeds met dezelfde belichting kon worden gesport. Verder had het gebouw een verende vloer, omdat uit onderzoek was gebleken dat hierdoor blessures worden voorkomen bij basketballers en volleyballers.

Twintig jaar na de Bevrijding was dan eindelijk de wederopbouw voor de sport begonnen.

1976 Piet Leegwater leidt olympische finale

Piet Leegwater was manager-directeur van de Albert Heijn op Plein 40-45. In zijn vrije tijd was hij de beste basketbalscheidsrechter ter wereld.

Op 1 augustus 1976 werd Piet Leegwater uit Amsterdam aangewezen als scheidsrechter voor de basketbalfinale op de Olympische Spelen tussen de Verenigde Staten en Joegoslavië. Enkele uren later hoorde hij dat zijn vader was overleden, drie weken na de dood van zijn moeder. Wat de bekroning moest zijn van de internationale loopbaan, werd opeens een persoonlijk drama.

‘Ik heb drie, vier uur in een metro gezeten’, zei Leegwater in 2008 tegen journalist Igor Wijnker. ‘Kriskras door de stad, het kon me niet schelen waar ik uitkwam’. Hij twijfelde of hij de finale nog wel kon fluiten na de dood van zijn vader. ‘Dat was heel moeilijk, maar je moet het afwegen. Ik kon hem niet meer levend maken en een vliegtuig was ook niet voorhanden. Daar heb ik allemaal wel naar geïnformeerd. En aan de andere kant vond ik het zo’n grote eer, dat ik dat toch effe wilde meepakken.’ Na een moeilijk begin slaagde hij erin om de wedstrijd tot een goed einde te brengen.

München

Leegwater was in 1976 al een levende legende als basketbalscheidsrechter met drie decennia aan internationale ervaring. ‘Het was noodgedwongen, omdat ieder

team een scheidsrechter moest leveren’, zei hij tegen Wijnker over het begin van zijn loopbaan. Als hij niet op reis was, werkte hij als manager-directeur van de Albert Heijn op Plein 40-45.

Na Dick Schmöll was Leegwater de tweede Nederlandse basketbalscheidsrechter op de Olympische Spelen. In de Naismith Memorial Basketball Hall of Fame hangt zijn shirt van de finale van 1976.

In 1972 speelde Leegwater als medewerker ook al een rol in de finale tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, één van de beruchtste wedstrijden ooit op de Olympische Spelen. De eindstand stond op het bord, maar Renato William Jones van de internationale basketbalbond zette eigenhandig de klok een paar seconden terug, waarna de Russen alsnog wonnen.

Leegwater had in die chaos een gesprek met Jones, waarin hij beweerde dat die Russische bal inderdaad telde. Tegenover Wijnker nuanceerde Leegwater zijn rol: ‘Ik was een klankbord voor Jones, meer niet.’

Koude Oorlog

Sowieso was München 1972 al een bijzonder bewogen plek geweest voor Leegwa-

‘Ik vond het zo’n grote eer, dat ik dat toch effe wilde meepakken.’

Piet Leegwater voorafgaand aan een wedstrijd tussen Mercasol Leiden en Buitoni Haarlem.
Peter Smeets, 1976,
Topsport Amsterdam

ter toen hij ooggetuige was van het bloedige einde van de Palestijnse gijzelingsactie op het militaire vliegveld Fürstenfeldbruck. ‘We stonden achter een hek en toen hebben we de klap gezien.’ Drie dagen later floot hij ondanks de schrik toch de wedstrijd om de bronzen medaille; weer een dag later was hij bij de finale.

Uit respect vroegen de Amerikanen en de Russen hem daarna om een speciale serie van negen onderlinge wedstrijden

te leiden. In 2008 was hij er nog steeds verbaasd over: ‘Dat zo’n eenvoudige Nederlandse boerenlul al die wedstrijden mag fluiten.’ En dat dan ook nog eens op het hoogtepunt van de Koude Oorlog. ‘Sport en politiek waren gescheiden’, zei Leegwater hierover, maar ondertussen weigeren de Amerikanen nog steeds om die zilveren medaille van 1972 in ontvangst te nemen.

Leegwater overleed in 2011 op 78-jarige leeftijd.

1992 Het olympische basketbaltoernooi dat nooit doorging

Amsterdam wilde de Olympische Spelen van 1992 organiseren. Het basketbal zou worden gespeeld in de RAI.

Tijdens de Olympische Spelen van 1928 in Amsterdam stond basketbal niet op het programma. Toch was het bijna een demonstratiesport geweest, omdat het op de groslijst stond, samen met lacrosse, handbal en pelota, een Baskische variant van het kaatsen. 'Na veel beraadslagingen en afwegingen', meldde het officiële rapport van Amsterdam 1928 echter, 'viel de keuze op lacrosse, dat was voorgesteld door het Canadese Olympische Comité.'

'Als je een dergelijk toernooi binnen je grenzen kunt krijgen, moet je het doen.'

Sportpaleis op het Scheldeplein

In 1947 stelde Amsterdam zich kandidaat voor de Spelen van 1952, volgens burgemeester D'Ailly om dankbaarheid te tonen voor de steun van bevriende naties tijdens de Bevrijding en Wederopbouw. Een plan was er alleen niet, want tussen de officiële kandidatuur en het besluit van het Internationaal Olympisch Comité (IOC) lag maar één maand. Behalve gebruik te maken van al bestaande locaties als het Olympisch Stadion en het Wagener Stadion zou er een Sportpaleis op het Scheldeplein komen – óók voor basketbal. Het was een oud idee uit

de jaren dertig waarvoor de Apollohal en de oude RAI moesten wijken.

Het IOC wees de Spelen van 1952 echter toe aan Helsinki, waarmee de Amsterdamse ambitie na een uiterst kort leven in de prullenbak belandde. Tot in de jaren zestig werd er nog heel veel vergaderd over het Sportpaleis, maar uiteindelijk werd het nooit gebouwd.

Amsterdam 1992

Begin jaren tachtig probeerde Amsterdam het met de Olympische Spelen van 1992. In de eerste plannen van 5 maart 1984 werd de RAI aangewezen voor de indoorsporten, en daarmee ook basketbal, met ruimte voor 12.000 toeschouwers. Rotterdam was in die tijd trouwens ook beschikbaar, waarbij het basketbal in de Groenordhal in Leiden had moeten zijn.

Voorzitter Cor Onrust van het district Amsterdam van de Nederlandse Basketball Bond was positief over de plannen van zijn stad, overigens als één van de weinigen in de hoofdstedelijke amateursport. 'Als je een dergelijk toernooi binnen je grenzen kunt krijgen, moet je het doen. Nadelige consequenties verwacht ik er niet van. Ik heb begrepen

De uitbreiding van de RAI ging door ondanks de bekendmaking dat de Olympische Spelen van 1992 niet in Nederland zouden plaatsvinden.

Frans Busselman, 1987, Stadsarchief Amsterdam

dat het basketbaltoernooi in de RAI zal plaatsvinden. Daar moeten eenmalige voorzieningen voor worden getroffen en dat drukt niet op accommodaties die wij moeten gebruiken.'

In de definitieve plannen waren er 76 basketbalwedstrijden bedacht om in de RAI te spelen, waarvan veertig voor de mannen. De Hollandhal werd aangewezen voor de finales met een capaciteit voor 12.000 toeschouwers. In de Europa-hal zouden de andere wedstrijden worden gespeeld voor maximaal 7.000 mogelijke bezoekers. De kosten hiervoor werden geschat op twintig miljoen

gulden, maar dat was wel inclusief de andere binnensporten in de RAI: turnen, volleybal, schermen en worstelen.

Net als in 1952 werden de Spelen van 1992 niet aan Amsterdam vergeven, maar kreeg Barcelona deze eer. Extra jammer voor de Nederlandse basketbal-liefhebbers, want net in dat jaar deed het 'Dream Team' van de Verenigde Staten voor de eerste keer mee aan de Olympische Spelen met supersterren als Magic Johnson, Michael Jordan en Larry Bird. Die hadden in de RAI kunnen spelen, maar dat olympische basketbaltoernooi werd dus nooit gehouden.

2006 Het WK rolstoelbasketbal

Het WK rolstoelbasketbal van 2006 vond plaats in de Sporthallen Zuid, precies vijftig jaar nadat het Amsterdamse publiek voor de eerste keer met deze sport had kennisgemaakt.

'Eerst wilden de leerlingen niet in de rolstoel. Daarna wilden ze er niet meer uit.'

De Rollende Leeuwen maken een doelpunt tijdens een rolstoelbasketbalwedstrijd tegen Aardenburg in het Olympisch Stadion. Onbekende fotograaf, 1956, Nationaal Archief

Rolstoelbasketbal gaat terug tot de Tweede Wereldoorlog. Na de Bevrijding werd de Bond van Militaire Oorlogsslachtoffers opgericht, die sport en lichaamsbeweging gebruikte in het herstel van soldaten die gehandicapt uit de oorlog waren gekomen – toentertijd nogal bot 'geamputeerden' genoemd. Leden van rolstoelbasketbalvereniging

De Rollende Leeuwen speelden op Bevrijdingsdag 1956 in het Olympisch Stadion een demonstratiewedstrijd in aanloop naar een belangrijke voetbalwedstrijd: 'Om de oorlogsgewonden op deze dag de levensvreugde te laten genieten, die zij zo dikwijls moeten missen', zo schreef Trouw.

Nederlandse Basketball Bond (NBB)

Heel bijzonder is dat rolstoelbasketbal in 1978 werd opgenomen binnen de structuur van de basketbalbond. Rob Verheuveel uit Diemen had zich hiervoor ingezet als bondscoach van het rolstoelteam, samen met bondsvoorzitter Jan Berteling, bondsdirecteur Wim Mateboer, Ton Kloek, Chris Tak en het echtpaar Gerda en Ernie Penseel. 'Uniek in de wereld', oordeelde de bond in een jubileumboek uit 1991. 'Dit initiatief is internationaal een ongekend fenomeen.'

Het bleek mogelijk om de gehandicapten sport in de basketbalbond op te nemen omdat de spelregels erg veel lijken op die van de basketballers zonder rolstoel. Ook de logistiek sloot op elkaar aan. 'En dan konden de mensen die dit toen moesten organiseren ook goed met elkaar opschieten', blikt Frank Berteling nu terug, zoon van de toenmalige voorzitter.

Wereldkampioenschap

Na de Olympische Spelen van 2000 in Sydney ontstond er in Nederland belangstelling om het WK rolstoelbasketbal te organiseren. De editie van 2002 was in Japan en daarom had Europa een grote kans. Het bleek een juiste gedachte.

Frank Berteling werd toernooidirecteur. 'Vanaf het begin was het idee om Amsterdam kandidaat te stellen. Die stad heeft een hele lange samenwerking met de bond en daarnaast zijn de Sporthallen

Zuid uniek als locatie met twee zalen en een goede logistiek.' De Apollohal was de trainingslocatie.

Het evenement van 2006 was ook bedoeld als afscheid van een generatie toppers in het rolstoelbasketbal aan het eind van hun loopbaan. Nog één mooi toernooi voor eigen publiek, dat dan ook met duizenden op de tribunes zat – ondanks de concurrentie van het WK voetbal en de Tour de France. Zelfs burgemeester Cohen kwam een paar keer langs.

De halve finale van het Nederlandse mannenteam tegen de Verenigde Staten was in een volgepakte zaal. Het thuis-team verloor dan wel, maar de sfeer maakte enorme indruk op de Amerikanen, die niet gewend waren aan zulke toeschouwersaantallen. 'Jaren later hadden de deelnemers het er nog steeds over', aldus Berteling.

Tijdens het evenement was er nog een campagne op scholen. Berteling vertelde daarover: 'Eerst wilden de leerlingen niet in de rolstoel. Daarna wilden ze er niet meer uit. Het was heel bijzonder dat die jongeren er zo achter kwamen dat het een hele gave sport is, fel én fysiek.'

Opnieuw was er een hele generatie in aanraking gekomen met rolstoelbasketbal, precies een halve eeuw nadat dit in het Olympisch Stadion voor de eerste keer was gebeurd.

Het Nederlandse team in overleg tijdens het WK rolstoelbasketbal in Sporthallen Zuid.
Onbekende fotograaf, 2006,
Nederlandse Basketball Bond

2009 Het Centrum voor Topsport en Onderwijs

Topsport Amsterdam begeleidt basketbaltalent op het Centrum voor Topsport en Onderwijs. Dat gebeurt sinds 2009.

Er was een tijd dat een topsporter zelf maar uitzocht hoe hij sport combineerde met het dagelijkse leven. Dat gaat tegenwoordig heel anders: nu zijn er zelfs speciale programma's voor professionele begeleiding.

De hele wereld wil tegenwoordig medailles winnen en daarom moet er vreselijk hard worden gewerkt. In 2009 begon NOC*NSF daarom met de Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO), daarbij gesteund door sportbonden en overheden. Inmiddels maken zo'n duizend sporters van 25 verschillende bonden hiervan gebruik. De talenten en topsporters krijgen daar niet alleen hun trainingen, maar wonen en studeren er ook. Verder is er veel aandacht voor sportwetenschappelijke begeleiding.

Basketbalvrouwen

Amsterdam is één van de steden met een CTO. Er zijn daar niet alleen mogelijkheden voor sport en opleiding, maar Topsport Amsterdam helpt ook met het zoeken naar huisvesting, een passende opleiding en trainingsaccommodaties – samen met alle partners. De sporters krijgen iedere avond een gezonde maaltijd, afgestemd op hun trainingsprogramma.

Het basketbal is in Amsterdam ondergebracht, op Sportpark Ookmeer in Nieuw-West en de Sporthallen Zuid. Alleen het rolstoelbasketbal zit op Papendal. De vrouwen beten in 2009 het spits af in Amsterdam met een complete leerlijn, van jonge talenten tot en met het nationale damesteam.

'Een mooi project', aldus Jan-Wim Stals, directeur van de Nederlandse Basketball Bond, in een terugblik, 'waarbij 17 jonge meiden hun studie combineren met het opbouwen van een serieuze basketbalcarrière.' Ook onderwijsinstellingen als de twee Amsterdamse universiteiten, de Hogeschool van Amsterdam en het Caland Lyceum deden mee. Na tien jaar werd de naam veranderd in Orange Angels Academy.

Uitbreiding in 2018

In 2018 kwam er in Amsterdam ook een CTO voor de mannelijke basketballers: de Orange Lions Academy met talenten van vijftien tot en met twintig jaar oud. Net als bij de vrouwen is Topsport Amsterdam verantwoordelijk voor de begeleiding, waarbij meteen wordt gelet op de combinatie van topsport en onderwijs, de duale carrière.

Training van de Orange Angels in de Ookmeerhal in Nieuw-West.
Merijn Soeters, 2017, Topsport Amsterdam

In hetzelfde jaar was er uitbreiding met het 3x3 basketbal, een nieuwe variant die zich via Amerikaanse pleintjes wereldwijd heeft verspreid. In 2020 is het voor de eerste keer zelfs een olympische sport, waarbij de mogelijkheid ontstaat dat er eindelijk Nederlandse basketballers in actie komen op de Olympische Spelen. Met een bronzen medaille op het EK van 2016 en zilver op het WK van 2017 is er een grote kans dat dit inderdaad gebeurt.

En dan zijn de wereldkampioenschappen 3x3 basketbal ook nog eens op het Museumplein voor eigen publiek. De

Nederlandse deelnemers bereiden zich erop voor in het Frans Otten Stadion. Daarom huisvest Topsport Amsterdam nu ook deze basketballers, ook de senioren, in tegenstelling tot de andere twee basketbalprogramma's in Amsterdam.

Hoe dan ook: Amsterdam huisvest de meest talentvolle basketballers met als doel de internationale top te bereiken. De tijd dat topsporters het allemaal zelf maar moesten uitzoeken is definitief voorbij. Om te winnen is tegenwoordig alle hulp nodig en die wordt nu geboden in dit brede maatschappelijke samenwerkingsverband.

Orange Angels
Natalie van den Adel,
Kourtney Treffers,
Naomi Halman en
Maaïke Klein in actie
tijdens de EK-kwalifi-
catiewedstrijd tussen
Nederland en Kroatië
in Sporthallen Zuid.
Onbekende fotograaf,
2017, Topsport
Amsterdam

2011 BC Apollo opgericht

Amsterdamse basketbalclubs speelden heel lang een grote rol in de landelijke competitie bij de mannen, maar inmiddels is die vanzelfsprekendheid verdwenen.

Na de Tweede Wereldoorlog groeide basketbal zo snel dat er door heel het land regionale competities werden ingevoerd. In 1953 kwam er een nationale competitie voor mannen; in 1960 de eredivisie, met als tegelwijsheid: 'Aan het eind van het seizoen is een Amsterdamse ploeg kampioen'.

Een nieuwe tijd

Op 6 mei 1967 kwam er een einde aan dit tijdperk met voor de eerste keer een landskampioen van buiten Amsterdam. In een zinderende beslissingswedstrijd in de Kennemersporthal in Haarlem won SVE uit Utrecht van het Amsterdamse Landlust. 'Lawaai werd er genoeg geproduceerd', schreef *De Tijd*. 'Beide ploegen hadden een imponerend legioen op de been gebracht.' De Utrechtse ploeg was in 1963 als eerste club begonnen met het betalen van spelers.

Een week eerder had SVE dat kampioenschap overigens nog bijna verspeeld omdat de spelers niet wisten waar de sporthal van de Vrije Universiteit in Amstelveen was, toen de thuisbasis van AMVJ. Net voordat de scheidsrechter besloot om de punten aan de thuisploeg te geven kwam SVE het veld op. Dit seizoen bleek een waterscheiding, want de vanzelfsprekendheid van een Amsterdamse kampioen aan het eind van

het jaar was verdwenen. Inmiddels heeft de ploeg uit Den Bosch het record van de meeste landstitels en zijn teams uit Groningen, Den Helder en Leiden ook vaak toonaangevend geweest. Het zal vast slikken zijn geweest voor de Amsterdammers, maar basketbal ontwikkelde zich daarmee wel tot een nationale sport.

De laatste Amsterdamse ploeg die langdurig heerste was Ricoh Astronauts met vier opeenvolgende landstitels vanaf 1999. Dat gebeurde allemaal onder leiding van Ton Boot, zijn tiende tot en met dertiende nationale kampioenschap als coach. Onder de naam Demon Astronauts, ABC MyGuide Amsterdam en ABC EclipseJet Amsterdam – afhankelijk van de hoofdsponsor van het moment – werden er tussen 2004 en 2009 nog eens drie landskampioenschappen gewonnen, zónder Boot.

Kort daarna ging de sponsor echter failliet, waarna de club in de zomer van 2011 met slecht nieuws kwam. 'Na zeven landskampioenschappen en zes nationale bekertitels komt er een triest einde aan de ambities van het Amsterdamse topbasketbal. Het bestuur bedankt iedereen die ons in de afgelopen jaren heeft bijgestaan voor zijn hulp.' Er speelde zodoende geen Amsterdamse club meer op het hoogste niveau.

Landlustspelers Rob Sterker en Peter Wanders in actie tijdens de basketbalfinale tegen SVE Utrecht. Ron Kroon/Anefo, 1968, Nationaal Archief

BC Apollo Amsterdam

In diezelfde tijd ontstond basketbalclub BC APOLLO Amsterdam na een fusie van BV Lely Amsterdam en ABV Mosquito's met als ambitie om het Amsterdamse gat in de Eredivisie binnen drie jaar te vullen. Dat lukte al in 2012, overigens met oud-spelers van ABC Amsterdam, zoals Jirian Roodhevel, Ramon Siljade, Julian Jaring en Maurits Pieper.

BC Apollo speelt – de naam verradt het eigenlijk al – in de Apollohal, dezelfde plek waar in 1938 voor de eerste keer de Amsterdamse basketbalcompetitie werd gespeeld. Een landstitel is er sindsdien nog niet gewonnen, maar wel zijn al drie keer de play-offs bereikt. De vanzelfsprekendheid van een Amsterdamse kampioen in onze tijd is echter verdwenen, want daarvoor zijn de tijden te veel veranderd.

2014 De YouTube-sport van Jesper Jobse

In 2014 las Jesper Jobse een oproep van de Nederlandse Basketball Bond voor deelname aan het WK 3x3 basketball. Vijf jaar later is dat evenement in zijn eigen stad.

Alles bij het 3x3 basketball is snel en zo ook de ontwikkeling van Jesper Jobse (1984) in dit nieuwe onderdeel, de *urban* variant van het traditionele 5x5. In korte tijd deze sport wereldwijd gegroeid naar zo'n 250 miljoen beoefenaars, zo zeggen tenminste de cijfers van de wereldbond FIBA.

'Alles wat je nodig hebt is 1 basket, 2 teams en 3 spelers per team op een half basketball court.'

Het concept van 3x3 leest als een recept. 'Alles wat je nodig hebt', somt de NBB op, 'is 1 basket, 2 teams en 3 spelers per team op een half basketball court.' Een wedstrijd is klaar na tien minuten of als een team eerder al 21 punten heeft. Het spel ligt nooit stil, ook niet na een score. 'Het is een YouTube-sport', vat Jobse treffend samen.

Baas over eigen bal

Wat begon als pleintjesbasketbal groeide in de Verenigde Staten uit tot het huidige 3x3, inmiddels officieel onderdeel van de FIBA en de NBB. Die nieuwe variant kwam precies op tijd in het basketballevens van Jobse. Hij groeide op in Vlissingen en is al zijn hele leven basketballer, tot 2014 nog bij het 5x5. Hij verloor

alleen zijn motivatie. 'Coaches stellen liever Amerikanen op dan Nederlanders. Ik zag geen potentie meer.' Een oproep van de NBB in 2014 was het begin van zijn nieuwe leven. 'Er werden spelers gezocht voor een nationaal 3x3 team voor het WK een jaar later in Moskou. Ik ben op de fiets gestapt voor een proefwedstrijd en werd geselecteerd.' Nederland werd laatste op dat toernooi, maar Jobse wist wel dat dit zijn toekomst was. 'We hadden nog helemaal niets, dus we moesten alles zelf regelen. Om een team te maken heb ik eerst heel veel gebeld, waarna we over de hele wereld keken hoe anderen speelden. Het was puur overlevingsgevoel. Nog belangrijker: het was eigenaarschap, want we bouwden het allemaal zelf op.'

Olympisch

In korte tijd bereikten de Nederlandse mannen de wereldtop met brons op het EK van 2016 en een jaar later zilver op het WK. Brian Benjamin is sinds 2016 bondscoach nadat hij eerder al gemeenteraadslid was geweest en programma-manager Basketbal van de gemeente Amsterdam.

Het nationale vrouwenteam werd derde op het EK van 2017 in Amsterdam. Dat

Jesper Jobse vlak voor zijn doelpunt tegen wereldkampioen Servië tijdens FIBA 3x3 Europe Cup van 2017. Onbekende fotograaf, 2017, Topsport Amsterdam

biedt olympische mogelijkheden, want 3x3 debuteert op de Zomerspelen van 2020. Voor Nederland is dat dé kans om voor de eerste keer basketballers af te vaardigen.

Jobse, die inmiddels in Amsterdam woont, bouwt sinds 2016 met Stichting 3X3 Unites aan een community met *courts* in verschillende steden. Het eerste Amsterdamse veld was in het Bijlmer-

park. In februari 2019 presenteerde hij het boek *3X3 For Development*. 'Ik vroeg me eens af of er al een boek over mijn sport bestond en dat was niet zo.' Zijn nadruk ligt dan op het eigenaarschap van 3x3, dat jongeren de mogelijkheid geeft om hun dromen te verwezenlijken. Net als bij Jobse zelf dus, die door zijn YouTube-sport begon aan een compleet nieuw basketballevens.

2015 Nederlandse vrouwen in de Amerikaanse competitie

Via het CTO Amsterdam zijn Emese Hof en Laura Cornelius in de Amerikaanse competitie beland. Daarvoor moeten ze niet alleen presteren op het veld, maar ook in de collegebanken.

Spotprent op het vrouwenbasketbal in de Verenigde Staten. Onbekende maker, 1896, KB | Nationale Bibliotheek

Het Rotterdamsch Nieuwsblad schreef in 1896 over Amerikaanse vrouwenbasketballers op meisjesscholen. 'In geheel de Noord-Amerikaansche republiek hebben de jonge dames met geestdrift zich toegelegd op een nieuwen en opwekkenden tak van sport, "basket-ball" genaamd.'

Hongeroproer

De tekening bij dit verhaal is wonderlijk, want de getoonde activiteit doet meer

denken aan een hongeroproer dan aan basketbal. Waarschijnlijk zat de tekenaar in Rotterdam en liet hij zich slechts leiden door deze alinea in het verhaal: 'Na afloop van het spel hangt de haardos van menig meisje in een verwarde massa langs haar rug; meer dan een heeft een gescheurde mouw, verscheidene dasjes zijn zoek en de aardige, witte kragen zijn bevuild en verkreukeld.'

In de toenmalige conservatieve Nederlandse context klonk dat inderdaad als een oproer. Vrouwen deden zoiets niet, in ieder geval niet in een beschaafd en christelijk land als het onze.

In Nederland begonnen de vrouwen drie jaar na de eerste officiële mannenwedstrijd met deze sport. Op 21 april 1933 was hun primeur in het Turngebouw, een dag later gevolgd met een vrouwenwedstrijd in het Concertgebouw. De vrouwencompetitie begon in 1938 na de verhuizing van het AMVJ-pand naar de Apollohal, waar veel meer ruimte was.

Naar Amerika

In 2012 was Amsterdam gastheer voor het eerste WK vrouwenbasketbal in ons land, in dit geval het WK onder 17 jaar.

Emese Hof (links) en Laura Cornelius (rechts). Emese Hof heeft in april 2019 een overeenkomst getekend bij Phoenix Mercury, waarmee ze op de drempel staat van de Amerikaanse profcompetitie voor vrouwen. Merijn Soeters, 2016, Topsport Amsterdam

Het evenement was in de Sporthallen Zuid, dat hiervoor flink onder handen werd genomen met nieuwe vloeren en scoreborden. Het Nederlandse team verloor in de kwartfinale maar net van Canada en eindigde uiteindelijk als achtste. 'Een toernooi om nooit meer te vergeten', aldus de bond.

Drie jaar later stapten Emese Hof (1996) en Laura Cornelius (1996) via het CTO Amsterdam over naar de Amerikaanse competitie. Ze kregen een aanbod van de University of Miami, in hetzelfde jaar dat dit tweetal met het nationale vrouwenteam brons won op het EK: een sportieve doorbraak voor dit team.

Het Amerikaanse basketballeven is bijzonder intensief met opeenvolgende trainingen en colleges van kwart voor acht 's ochtends tot zeven uur 's avonds. De vrouwen zijn verplicht om goede cijfers te halen, want anders mogen ze geen wed-

strijden spelen. Daarvoor spelen ze dan wel wedstrijden voor soms tienduizend toeschouwers, ondenkbaar in eigen land.

Mede dankzij hun opleiding in Amsterdam kunnen Hof en Cornelius hun weg vinden. Eetgewoonten zijn daarbij belangrijk, aldus het tweetal in 2016 in een gesprek met Topsport Amsterdam. Cornelius: 'In Nederland is alles wat gezond is sportvoeding, in de VS alles wat lekker is.' Hof: 'Het is daarom heel nuttig dat wij in onze periode bij CTO Amsterdam daar veel kennis over hebben opgedaan.'

De opleiding in Amsterdam levert daarmee een bijdrage aan de ontwikkeling van het vrouwenbasketbal. 'Zo jong veel weg zijn van thuis, is niet altijd makkelijk, maar ik heb mezelf en de mensen om me heen erg goed leren kennen, en vrienden voor het leven gemaakt.'

2015 Amsterdam eert Ton Boot

Het hele leven van Ton Boot staat in het teken van basketbal. Ook als hij een paar jaar iets anders gaat doen, want daarna keert hij nóg gedreven terug.

Portret van Ton Boot. Jac. de Nijs/Anefo, 1969, Nationaal Archief

Topsport is uitgevonden om te winnen. Niet dat het erg is als mensen sporten puur voor het plezier, maar dat kan ook in het Vondelpark als de zon schijnt. Voor topsport moet alles wijken voor de maximale prestatie, zolang de spelregels

maar niet worden overtreden. Het is niet makkelijk om topsporter te zijn.

Frans Banninck Cocq-penning

Deze topsportmentaliteit leverde Ton Boot (1945) op zijn 75de verjaardag in

2015 de Frans Banninck Cocq-penning op, een hoge Amsterdamse onderscheiding voor mensen uit de stad, die zich langdurig zeer verdienstelijk hebben gemaakt. Onder meer Mart Smeets en Frank Kales hadden deze onderscheiding aangevraagd als oeuvreprijs voor Boot.

'Basketbal als lopendbandwerk: drie keer stuiten en schiet. Snel de bal ophalen en opnieuw.'

Al meer dan zestig jaar geleden dook de naam van Boot voor de eerste keer op in de dagbladen als groot talent van basketbalclub DED – ruim een week na zijn zeventiende verjaardag. 'Boot, die dispensatie verkreeg om bij de senioren mee te spelen, toonde zich een welkome versterking', aldus *Het Algemeen Handelsblad* op 28 oktober 1957. De krant drukte zich nog voorzichtig uit, want Boot was in dat weekend verantwoordelijk voor 34 van de 72 punten van zijn team.

Anderhalf jaar later plaatste *Het Parool* een achtergrondverhaal over het talent. 'Heeft radar in zijn vingers', schreeuwde de hoofdkop. 'Zeer talentrijk maar moeilijk karakter', vulde de onderkop aan. 'Men hoeft geen perfect basketballenner te zijn om de uitspraak te aanvaarden dat er in ons land nimmer een dergelijk talent binnen de lijnen van de basketballvelden rondliep.' Boot zat toen nog op school, in de vijfde klas van het Spinoza Lyceum.

Museumplein

De grootste valkuil voor een talent is dat hij te weinig traint, omdat hij toch al de beste van het veld is. Op jongere leeftijd is dat inderdaad vaak zo, maar zonder langdurige en serieuze training is alleen talent onvoldoende. Er moet hard gewerkt worden en dat begreep Boot als geen ander, zowel voor zichzelf als voor zijn omgeving. Als jongen trainde hij eindeloos op het nieuwe veldje bij het Museumplein, schreef Igor Wijnker in de biografie *Bezeten* over Boot. 'Basketbal als lopendbandwerk: drie keer stuiten en schiet. Snel de bal ophalen en opnieuw.'

Hij was een topsporter toen topsport in ons land eigenlijk nog niet bestond. Als speler werd Boot zo vijf keer landskampioen en als coach veertien keer. Ook bereikte hij eenmaal de finale van de Europe Cup, twee keer de halve finales en verschillende keren de kwartfinales. Met vaste regelmaat neemt hij een sabbatical, zowel als herstel na zijn enorme inzet als om activiteiten buiten het basketbal te ontplooien, om het hoofd fris te houden.

Boot heeft zichzelf uitgevonden om te winnen en voor die maximale prestatie moet alles wijken. Het heeft hem veel gebracht, zoals landstitels en eerbewijzen, maar ook heel veel gekost. Het is namelijk niet makkelijk om topsporter te zijn. En het is al helemaal niet makkelijk om Ton Boot te zijn.

Basketbalveld op de Herenmarkt bij de Haarlemmerstraat.
Onbekende fotograaf, 2009, Stadsarchief Amsterdam

2019 De hybride stad

Er zit nog geen negentig jaar tussen het begin van basketbal in Nederland en de wereldkampioenschappen 3x3 basketball in Amsterdam. Er zit nog geen kilometer tussen het AMVJ-pand en het basketbalplein achter het Rijksmuseum.

Bas Rozendaal scoort tijdens de FIBA 3x3 Europe Cup 2017 op het Museumplein.
Onbekende fotograaf, 2017, Topsport Amsterdam

De ontwikkeling van sport in Amsterdam sinds de Olympische Spelen van 1928 is geen ononderbroken stijgende lijn. De ontwikkeling van Amsterdam zelf is dat ook niet.

Het AMVJ-pand werd in dezelfde week geopend als het Olympisch Stadion, twee jaar later de bakermat van het basketbal. Er kwamen nieuwe stadions en

het Amsterdamse Bos werd aangelegd, vooral als werkverschaffing. Sport op middelbare scholen groeide enorm, mede dankzij de AMVJ.

De wederopbouw van de sport

De Tweede Wereldoorlog onderbrak deze ontwikkeling in 1942 met het bouwverbod voor nieuwe gymnastieklokalen als handrem. Na de Bevrijding

werd sport overwoekerd door de oprukkende betonwoestijn van de Wederopbouw. Er was geen ruimte meer voor recreatie – letterlijk. Ook de basketballers hadden daar veel last van.

Jongeren in de jaren vijftig zochten daarom steeds meer afleiding op straat en onttrokken zich aan vooroorlogse gezagsstructuren. Ton Boot was in die tijd niet voor niets zowel een soort nozem als een pleintjesbasketballer. Pas in 1965 werd de eerste sporthal in Amsterdam geopend, het begin van de wederopbouw van de sport. Basketballers kregen in de laatste decennia van de vorige eeuw de beschikking over moderne sporthallen.

Er is altijd één bindende factor: de liefde voor de basketbal.

In onze tijd is juist weer een trek naar buiten, omdat we voor werk en opleiding al de hele dag binnen zitten. De stad is het stadion; sport is een *urban lifestyle*. Onder basketballers is die trend zichtbaar bij de opkomst van de 3x3-variant met de WK van 2019 als voorlopig hoogtepunt.

Met andere woorden: in die kleine negentig jaar was basketbal een binnensport (vanaf 1930 in het AMVJ-pand), een buitensport (vanaf 1954 op het Museumplein), een zaalsport (vanaf 1965 in de sporthallen) en een *urban* sport met eigen *community* (vanaf 2016). We zien zo eeuwen in beweging.

De hybride sport

Basketbal heeft zich tot een hybride sport ontwikkeld. Het wordt zowel binnen als buiten gespeeld. In competities zijn klassieke spelregels leidend, waar vloeibare spelregels heersen op pleintjes en *courts*. Traditionele opvattingen en revolutionaire inzichten bestaan naast elkaar. Behoeftes en wensen versterken elkaar, maar roepen ook conflicten op. Toch is er altijd één bindende factor: de liefde voor de basketbal.

De behoeftes en wensen in de stad botsen ook. Amsterdam bereidt zich voor op één miljoen inwoners, voor wie veel nieuwe huizen en infrastructuur nodig zijn. Dat kost veel ruimte, die ook nodig is voor recreatie en sport. Net als tijdens de Wederopbouw dreigt een botsing van wereldbeelden, een nieuwe betonwoestijn die sport en recreatie overwoekert.

De hybride sport basketbal is de weerspiegeling van deze maatschappelijke ontwikkeling met behoeftes en wensen, die elkaar versterken en conflicten oproepen. Sport en stad moeten zich gelijktijdig ontwikkelen, klassiek en revolutionair, naast elkaar en met elkaar.

Zonder dat iemand het in de gaten heeft, sluit de historische cirkel van het basketbal zich, van AMVJ-pand tot Museumplein. De geschiedenis heeft zichzelf gestuurd.

Colofon

Basketbalpaal tegen de achtergrond van de afgebroken Oude RAI en het Okurahotel.

Frans Busselman,
1982, Stadsarchief
Amsterdam

Uitgave van de gemeente Amsterdam, verzorgd door het Stadsarchief in samenwerking met Sport en Bos en Topsport Amsterdam ter gelegenheid van de FIBA 3x3 World Cup 2019.

Auteur: Jurryt van de Vooren

Coördinatie en beeldredactie: Tessel Dekker

Vormgeving: Tineke Kooistra / studio 10

Met dank aan: Jacob Bergsma (Topsport Amsterdam) en de Nederlandse Basketball Bond

Foto voorzijde: Basketbal op het Museumplein.

Onbekende fotograaf, 1955, Stadsarchief Amsterdam

Foto achterzijde: FIBA 3x3 Europe Cup 2017 op het Museumplein.

Onbekende fotograaf, 2017, Nederlandse Basketball Bond

Het Stadsarchief Amsterdam heeft zich ingespannen om alle rechthebbenden van het gebruikte beeld te achterhalen. Mogelijk zijn er nog rechthebbenden die wij niet kennen; wij verzoeken diegenen contact met ons op te nemen.

FIBA3x3

#3x3Europe

YouTube

FIBA3x3

#3x3Europe

#3x3Euro

06 07:19 01

190509_052019